

Beretninger om Landsudstillingen 1909

ERHVERV	2
<i>Industri</i>	2
<i>Landbrug</i>	2
<i>Fjernhandel og kolonier</i>	2
<i>Handel</i>	2
<i>Håndværk</i>	3
<i>Byggeri</i>	3
<i>Fiskeri</i>	3
<i>Mejeribrug</i>	4
INFRASTRUKTUR	4
<i>Elektricitet</i>	4
<i>Transport</i>	4
<i>Jernbaner</i>	5
<i>Kommunalinstitutioner</i>	5
<i>Kommunikation</i>	5
<i>Pressen</i>	6
<i>Gas</i>	6
<i>Havn og søfart</i>	6
<i>Byplanlægning</i>	7
FRITID	7
<i>Forbrugsvarer</i>	7
<i>Mad og drikke</i>	7
<i>Kunst</i>	8
<i>Havebrug</i>	8
<i>Foreningskultur</i>	8
<i>Underholdning</i>	8
<i>Idræt</i>	9
<i>Biblioteker</i>	9
MENNESKER	9
<i>Handlende</i>	10
<i>Funktionærer</i>	10
<i>Udlændinge</i>	10
<i>Byens mænd</i>	11
<i>Arbejdere</i>	11
<i>Borgerskabet</i>	11
<i>Kvinder og børn</i>	11
BEGIVENHEDER	12
<i>Åbningsdagen</i>	12
<i>Borgmestergården</i>	12
<i>Dansk-amerikansk dag</i>	12
<i>Lotteriet</i>	12
<i>Dyrskuet</i>	13
<i>Flyvning</i>	13
<i>Kongebesøg</i>	13
<i>Bedømmelsen</i>	14

Erhverv

Industri

Berlingske Tidende 29.05., ”Hvor storindustrien bor”.

En buldren og brølen og summen slår en i møde, idet man træder over tærskelen til dette storindustriens værksted. Dampmaskinerne stamper og stønner, hundreder aksler og tandhjul snurrer rundt og centrifugen søger ned i sin tenor at skabe symfoni i dette blandede kor. Det er en helt øredøvende larm. Men man vænner sig hurtigt til den, kommer til at synes godt om den. Man bliver ligesom lidt større, når man står i dette larmende centrum for dansk storindustri og ser, hvad dansk energi og snilde kan skabe. Burmeister og Wains store udstilling ligger lige for og optager første felt af midterpartiet i hallen. Den domineres af en ottekantet stålblok på 32.000 pund, der er rejst på enden og naglet fast på betonstøbning. Man følger processen den vældige blok må gennemgå, inden den er hamret ud og smedet i blanke aksler, færdige til at bære dampmaskinens store hjul. Og man får respekt for denne nye gren af selskabets omfattende virksomhed, forstår, at den allerede kan tage konkurrencen op med udlandet.

Landbrug

Politiken 24.06., ”Landbruget på Landsudstillingen”.

Landsudstillingen er en stærk protest mod den gængse anskuelse, at landbruget, som bærende erhverv er alt, industrien intet.

...

Gennem udstillingen ”fem tønder land dækket areal” søger man forgæves efter det aktuelle landbrug, således som det har udfoldet sig i årene omkring landsudstillingen ... Man støder over alt på udstillinger der åbenbarer vor industris årvågenhed og handelsstandens ... smagfulde placering af udbudte varer. Man ser vældige svinghjul, stempelstænger, mejeriinventar, landbrugsmaskiner, trillebøer, ajlespredere, alt sammen vel bedre og smukkere end på tidligere udstillinger. Men det, der i øjeblikket eller det, der snart i en menneskealder har karakteriseret vort landbrug og dets institutioner, er ganske udeladt.

Fjernhandel og kolonier

Postkort afsendt fra Landsudstillingen 06.07.

Til Fru M. Effersøe, Thorshavn Færøerne
Ankom igaar kl. 11 til Aarhus – festlig modtagelse --, i dag paa Automobiltur i Skoven med ca. 25 – 30 Automobiler. Kl. 6 er vi af Byraadet inviteret til Festmiddag med paafølgende Bal – Vejret er godt og vi svælger i god Mad og Adspredelser – Hjertelig Hilsen fra Haldor

Handel

Postkort afsendt fra Landsudstillingen 22.07.

Til Fru Kirstine Ploug, Thorsgade No 12 II, Odense
p.t. Aarhus d 22/7-09 "Kære Moder. I dag er jeg paa Udstillingen, hvorfra jeg sender dig denne
Hilsen Din dreng. Laurits."

"Der er saa mange dejlige Ting herude og jeg har saadan en Lyst til at købe rigtig meget men vi er
snart paa Fallitens Rand, vi har ogsaa spist til Middag herude og skal ogsaa spise til Aften. Mange
Hilsener ???

Håndværk

Malermester C.V. Taubes erindringer, NIHA nr. 620.

Under Landsudstillingen i året 1909, ... (tog) svendene ... en høj akkord for deres malerarbejde),
som jo lå lidt udenfor det sædvanlige, da alle bygningerne var opført af brædder, og ved flid jo godt
kunne give en god dagløn, da var der en mester, der klagede til malerlavets oldermann, dengang
Sebastiansen, mesteren spurgte ham, hvad skal jeg gøre, og denne svarede giv dem det, man ser
deraf for at undgå vrøvl betalte de, thi hvor svendene skulde jo også leve, og det var jo trættende
med alle disse voldgiftssager, og så havde alle disse, der var med til at rejse Landsudstillingen den
mening – såvel mestre som svende – at det var noget ekstraordinært, der gav anledning til en ekstra
skilling, da alle jo mente de murede på et babelstårn, som rigtig skulle bringe guld til byen, det var
den første af sin slags og ingen har været siden.

Byggeri

Ingeniøren 19.06., "Landsudstillingen i Aarhus".

Når man ser Anton Rosens Hvide By i Århus 1909, falder den tanke én uvilkårligt ind, at træ
egentligt må være et taknemmeligt materiale for en arkitekt at arbejde med. Det er så forholdsvis
sjældent, der bliver lejlighed til at opføre store træbygninger, at der ganske vist ikke er stor fristelse
til at følge efter i andres gamle udtrådte fodspor, men på den anden side skulle man vente, at
bygmesteren kom til at stå usikkert og famlende overfor en så sjælden stillet opgave, og at det, han
frembragte, let ville blive klodset og formløst. Men ingen vil kunne sige noget sådant om Rosens
værk ... Enhver kunstner vil beundre de enkle og fint afstemte linjer og former, fri for alt udvendigt
påklister flitterstads, enhver ingeniør vil kunne glæde sig over de smukke og lette
tømmerkonstruktioner, som bærer tagene, af hvilke flere har endog ret betydelige spændvidder.

Fiskeri

Verdensspejlet 18.07., "Frantz Christensen paa Udstillingen".

en solbeskinnet formiddag (kan man) betragte Århusbugten fra de magelige kurvestole på Frantz
Christensens fiskerestaurant ... den smarte københavners ... elegante restaurant (er) besøgt af et
stort og tilfredst publikum. Københavns fineste madautoritet har befæstet sit ry – ja udvidet det til
også at omfatte den jyske halvø.

Sjældent indbydende virker fiskerestauranten på Landsudstillingen, og stil og stemning hersker
over dens interiørs. Fra den store lavloftede, men lyse, spisesal, holdt i grønlig og hvide farvetoner,
har man gennem talrige vinduer udsigt til det glitrende blå vand, der plasker lige ind under den
prægtige terrasse. Magelige møbler, blomstrende planter, skinnende hvidt dækketøj med
københavnsk porcelæn – alt frembringer her et indtryk af fornem hygge.

Og modsat den store glasvæg fortsætter salen sig i et køligt, grotteagtigt lokale, der afsluttes af en række akvarier med legende fisk.

Mejeribrug

Demokraten 09.06., ”Det Arbejdende Mejeri på Landsudstillingen”.

I går blev det arbejdende mejeri ... sat i virksomhed og præsenteret for en række indbudte mejerimænd og fabrikanter samt pressen.

For straks at overvinde gæsterne blev der for disse i mælkerestauranten af nydelig unge damer i norske jentedragter serveret en frokost bestående af rundstykker med smør og ost sat et glas mælk og som efterret en lækker frugtgrød.

Efter dette lille galanteri blev man af mejerisektionens formand ... ført rundt i mejeriet, som ikke har været magen til i nogen udstilling tidligere. Bygningen er grundmuret og kunne stå mange gange det tidsrum, hvor hvilket den er rejst...

For mejerimænd er her meget både at se og at lære. Og for andre udstillingsgæster er mælkerestauranten nok en lille vist værd for den udmærkede – og billige – mælkefrokost der her serveres.

Infrastruktur

Elektricitet

Elektroteknisk Tidsskrift 01.06., ”Landsudstillingen i Aarhus”.

Elektriciteten og kraftmaskinerne har på udstillingen fået en yderst heldig plads, de elektriske firmaers udstillinger udgør så at sige centrum, både hvad beliggenhed og hvad publikums interesse for de udstillede genstanden angår.

Alle vore fabrikanter for elektriske maskiner er smukt repræsenterede, nogle ved arbejdende maskiner i maskinhallen andre ved særudstillinger i elektricitetshallen, nogle begge steder.

Det skulle gå mærkeligt til, om man ved at den blomstrende industri, her er skabt, ikke skulle få lyst til at grundlægge nye virksomheder i andre af elektricitetens områder. Elektroteknikken er i kraftig udvikling her i landet, og hidtil har den elektriske industri på en del områder kunnet følge med den tekniske udvikling.

Nu er elektroteknikken ved at tage fart her i landet, og af den grund er det heldigt, at vi på landsudstillingen har lejlighed til at vise, hvad dansk industri formår at præsentere på enkelte områder.

Transport

Bilen 15.06., ”Landsudstillingen i Aarhus”.

(I Transporthallen) finder man udstillinger af vogne, cykler, motorcykler og automobiler. Man havde oprindeligt tænkt at ville arrangere en særlig automobiludstilling, men det valgte arrangement er også yderst tilfredsstillende, thi man kan jo dog vente, at alle de, der interesseret sig for hestekøretøjer, også har interesse for motordrevne køretøjer. Tillige må man jo erindre, at vore

fabrikanter af hestekøretøjer efterhånden går over til at blive fabrikanter i det mindste af karosseriet til automobiler.

Jernbaner

Caspar Leuning-Borch: Stationsbyen, Århus 1909.

Erhvervslivets og samfærdselsmidlernes hastige og stigende fremgang i det sidste århundrede har langs de nyanlagte jernbaner skabt en ny bytype ”stationsbyen”. Bygget uden forudlagt plan, opført af dårlige materialer og ganske uden smag, skød disse byer op og bredte sig som en skov af paddehatte over landet og ødelagde landskabets skønhed. Den kultur, som var særpræg for borger- og bondehuse i de gamle provins- og landsbyer, gik til grunde under dette byggeraseri.

Akademisk Arkitektforening har da ved landsudstillingens hjælp fremstillet en by, der i sit anlæg og sin bygningsmåde forener de nye krav, som tiden stiller, med den skønhed og hygge som fandtes i de gamle byer: Ingen forløren pynt, intet tomt forsøg på storstadspræg, ingen spejlglasruder. Vore gode og smukke tagsten indtager førerstillingen som dækningsmateriale. Ingen ”Brandgavle”! Der er over alt afstand mellem bygningernes gavle. Småhaver danner forbindelsen. I form som i farve, i det indre som i det ydre har den gode smag og den sunde sans været vore eneste vejledere.

Kommunalinstitutioner

Vestjyllands Socialdemokrat 17.07.

Esbjerg indtager ... smuk plads med sløjdarbejder og håndgerningsarbejder, mens flere andre kommuner heriblandt København og Frederiksberg står meget højt i tegning. ...

Der er kort sagt meget at se, også for skolens mænd og kvinder. Men det er godt gemt, man skal se sig godt for, før man finder det.

--- Takket være det antisocialistiske kniberi er Esbjerg ikke særligt stærkt repræsenteret på udstillingen.

Socialdemokraterne i byrådet ønskede, at vi skulle have en fyldig udstilling fra alle de forskellige kommunale felter. Thi det betaler sig altid godt for en ung fremadstræbende by at henlede opmærksomheden på sig ved en sådan lejlighed. Det kan imidlertid ikke gøres uden penge, og da sagen var for i byrådet, førte hele det antisocialistiske hylekor frem med sparsommelighedsprincipperne hvilket bevirkede, at bevillingen blev noget begrænset og at udvalgene tabte lysten til at arbejde med sagen. Skolevæsenet blev således ene om at repræsentere Esbjerg på Udstillingen.

Kommunikation

Tale af Landsudstillingens præsident, borgmester Dreschel på åbningsdagen 18.05.

(Hvad) angår telegraf og telefon har udviklingen i de sidste tyve år bragt helt vidunderlige resultater. Københavns Telefonselskab dannedes ganske vist allerede i 1882, men endnu i 1888 eksisterede der kun ca. 35 små lokale telefonselskaber med 4-5000 telefonabonnenter. 1893 anlagdes den første inter-urbane telefonledning af Københavns telefonselskab mellem København og Lyngby. Nu går telefonlinjerne jo over hele landet, og telefonen er i færd med ganske at omskabe vort daglige liv. Der findes nu her i landet 55.000 telefonabonnenter. Og samtidig med denne udvikling er jo opfundet den trådløse telegrafi; snart måske også den trådløse telefon. Der vil

her på udstillingen findes en station for trådløs telegrafi efter vor landsmand Valdemar Poulsens system.

Pressen

Dannebrog 30.05., ”Pressen paa Landsudstillingen”.

Når Landsudstillingens historie en gang skal skrives, bør der et sted på et af bladene stå ”Thorvald Petersen” med guldbogstaver. Pressesektionens chef blev nemlig skyld i, at man i dagene omkring udstillingens åbning åd mange onde ord, som man havde haft på læben i sig igen.

...

På åbningsdagen efter festen i Solennitetssalen, modtog Thorvald Petersen, i kjole og hvidt, pressen på den lille bygnings tempeltrappe.

”Mine herrer, vær’s arti!”

Og ”mine herrer” gik ind og forefandt alt på plads i boudoirerne, lige fra statstelefonen til brevpreslere, penneskafte og københavnske morgenaviser ...

To minutter efter stod han og lovede færdige billeder fra åbningshøjtideligheden samme aften klokken halv syv. Og vi blev ikke i mindste måde forbavsede, da de virkelig lå det.

Gas

Aftenposten 29.07., ”Fra Maskinudstillingen”.

For kun en halv snes år siden var elektricitet en så godt som ukendt ting i landsbyerne... hindringen var at finde en på én gang billig og pålidelig samt praktisk drivkraft....

Sugegasværket opfyldte alle de krav, man stillede til en billig drivkraft, og landsbyelektricitetsværket behøvede ikke længere være nogen skøn drøm. I de følgende år er der over hele landet skudt det ene landsbyelektricitetsværk op ved siden af det andet, og den tid er næppe fjern, da der ikke findes en stationsby eller en større landsby, hvor ikke det hvide lys stråler, eller hvor ikke smedens og drejerens maskiner drives ved elektrisk kraft...

I en sidebygning til Elektricitetshallen har firmaet Frichs ... installeret et landsbyelektricitetsværk, beregnet på 800 lamper...

Det er naturligt at mange landboer standser foran dette værk og meget indgående studerer dets enkelte finesser. Nu er det overkommeligt for enhver nok så lille by at nyde de goder, som elektriciteten byder...

Havn og søfart

Landsudstillingen 1909. Udstillingens officielle Dagblad 22.06., ”Fra et besøg ombord i Jylland”.

I en periode hvor solidt materiale og materiel soliditet sattes højt over ydre udstyrelse og forløren pragt, er Fregatten Jylland bleven til. Den ligger i havnen og forkynder med sit mægtige skrog om en forsvunden tidsalder, hvor kraft og energi var folkets styrke.

...

I udstillingen (i fregatten), der er ordnet let og overskueligt, vil man blandt andet finde en stor samling ære-sabler, der minder om blodige dyster, hvor landets sønner satte livet ind og satte det til for deres land og deres konge.

...

Enkelte steder kan man jo endnu finde spor af kuglers og granaters ubarmhjertige hærgen, og den gamle pensionist Jeppesen Petersen, der i sin tid var med ved (slaget ved) Helgoland, kan berette om, at der et sted under malingen endnu findes pletter af godt, dansk blod.

Byplanlægning

Aarhus Stiftstidende 17.05., "Landsudstillingens skaber".

Samarbejdet med håndværkerne har i det hele og store været udmærket. Til at begynde med var jeg jo noget usikker med hensyn til spørgsmålet om, hvordan Århus-tømmerne ville tage på den slags arbejde. Der var vist også i begyndelsen nogle af dem, der troede, at det havde mindre at sige med nøjagtighed og sådan noget – det var jo kun midlertidige bygninger, ræsonerede de vel – men da de så opdagede, at der hørte detailtegning til hvert eneste bræt, og at det var ramme alvor, at tegningerne skulle overholdes på tommer og linier, kom vi alligevel til den allerbedste forståelse, og jeg tror, jeg tør sige, at samarbejdet har virket opdragende på dem. For resten har jeg også blandt arbejderformændene fundet flere, som øjensynligt er gået til arbejdet med stor kærlighed og meget forståelse.

Fritid

Forbrugsvarer

Købstadsskolen, medlemsblad for Danmarks Købstadslærerforening 15.06.

Stort er den anlagt, og et godt indtryk giver den af dansk industri og håndværk.

Som lærer føler man skuffelse og beskæmmelse, når man vandrer udstillingen rundt. Man venter, at på en sådan udstilling, der skal være et synligt udtryk for den danske kulturs standpunkt, må skolevæsenet, og hvad dertil hører, være fyldigt repræsenteret.

Ak nej, man søger og finder endelig på galleriet i Industrihallen en smule skolevæsen. Mens ølfabrikationen straks ved indtrædelse på udstillingen råber sit: "se her er jeg" til gæsterne, findes skolevæsenet kun i de skjulte kroge. Udlændinge må absolut få det indtryk, at Danmarks nutid og fremtid afhænger af ølfabrikationen, og at skolevæsenet er en ret underordnet ting i Danmark.

Mad og drikke

Postkort afsendt fra Landsudstillingen 21.06.

Til Fru Dina Pagh Lomholt, København B. Helgolandsgade 21

Søndag aften Kl 9. "Kære lille Mor! Nu sidder vi i Hovedrestauranten – den er nydelig – blot vi kunde faa noget at spise men der forlanges for varm Ret og koldt Bord 4,00 – vi kommer der ikke – har bestilt Smørrebrød men sidder nu paa 29ende Minut – intet faaet endnu – Ere skrupsultne – Dog endnu vore kærligste Hilsner fra 3 stakkels sultne Mennesker
Kærligste Hilsner Din egen Thorstejn."

Kunst

Landsudstillingens pressektion, udsendt til fagbladene 12.05.

Rolig og imponerende med sine store ubrudte vægflader ligner pavillonen (for kunst) et antikt tempel, men det er dog ikke antikken, der er den fremherskende indenfor tempelets vægge. Tværtimod, det er som det sig hør og bør, nutidens unge og alleryngste kunst, der præger hele udstillingen. Denne er meget righoldig og i ganske overordentlig grad forskelligartet, og det har sikkert været et meget vanskeligt hverv censorkomiteen ... har haft med at træffe valget mellem alle de indsendte arbejder.

Havebrug

Gartner-Tidende 08.07., "Haveanlæggene på Landsudstillingen".

Kommer man fra jernbanestationen eller fra domkirkepladsen med den elektriske sporvogn til udstillingens hovedindgang, fanges øjet straks af Carlsberg Bryggeriernes søjle og Tuborgs triumfbue. Foran sidstnævnte findes et lille anlæg: et rundt bassin med springvand, omgivet af fire sekskantede bede, afgrænset ved brædder og beplantet med hortensiaer, heliotroper og karminrosa, zonale pelargonier. Træder man derefter igennem Tuborgbuen ... fører vejen videre ned ad trapper flankeret af beplantninger af smukke, stedsegrønne træer, mest takst og tuja-varieteter.

Foreningskultur

Kristeligt Dagblad 21.06., "Vækkelsesmøder paa Landsudstillingen".

Aften efter aften har tonen fra himlen lydt der nede i Stationsbyen (under vækkelsesmøderne), hvor man ellers kun hører tonen fra orkestrene, lirekasserne eller abessinernes skingre fløjter.

De mange iøjnefaldende gadeplakater minder byens folk om møderne.

Men den reklame, der drager de fleste af det tilfældige publikum ind i forsamlingshuset, er sangen Når ... de kvikke vækkelsessange synges fra husets dør, er der mange der standser og lytter, og mange følger indbydelsen, når en af talerne med et par ord opfordrer folk til at træde indenfor.

Det store forsamlingshus, der vel kan rumme 3 a 400 mennesker, har navnlig de sidste aftener været så fuldt, at det har knebet med at skaffe siddeplads til alle

Under mødet står døren ud mod gaden på vid gab, hvilken indbydelse har vist sig at være meget virkningsfuld, idet mange af de udenfor promenerende udstillingsgæster har trængt sig ind, lokket af sangen eller talen.

...

Ikke en eneste gang er møderne blevet forstyrret af urostifere.

Underholdning

Overlærer Viktor Jensens erindringer, NIHA nr. 1087.

Men Folkeparken var ellers et helt lille tivoli, og som dette skulle det helst ses om aften når alle lys var tændt, og helst i godt vejr. Pladsen var dårligt valgt - uden dræning - og derfor et ælte efter regn; men efter et par solhede dage var der så støvet at man lignende en møller når man gik hjem.

Der var liv og glade dage; for det var dér det foregik i 1909. ... Gøgl var der nok af: Den store dampkarrusel, bjerg og dalbanen, hvis vældige lirekasse overdøvede al anden larm på pladsen når den spillede ”Stars and Stripes” eller en anden af Sousas marcher ... En gyngetur på ”Cake-walk” var til særlig morsomt for dem, der stod nedenfor og så til, når damernes skørter fløj om dem. Det roterende værelse gik man fra med følelsen af at have en ordentlig drønnert på. Rutsjebanen var kun for de viderekomne, og varieteen var som ”Kasino” i gamle dage med Marius Olsens glade viser. Og så var der Valmuen, hvor man svang sin pige i en svimlende 5 øres vals. Kort sagt: gøgl var der nok af, og humør manglede der heller ikke – trods kulde, regn og blæst. Konfettien strøedes over de unge piger, serpentinerne fór hvislende hen over hovederne, fjerkosten kildede, tudehornene brølede, lys, larm, ungdom og festglæde. Der var dejligt i udstillingens folkepark – og dér traf jeg den eneste ene.

Idræt

Idrætten 03.06., ”Danmarks Gymnastik forbunds 3. nationale Gymnastikstævne i Aarhus”.

Efter mange genvordigheder har nu det tredje danske gymnastikstævne taget sin begyndelse under så gunstige betingelser, som vel muligt. I løbet af dagen i går ankom de forskellige gymnastikhold fra alle verdenshjørner, både pige-, dame-, drenge- og herrehold, og nu er i alt samlet 500 gymnaster i 28 hold.

...

Det var ingenlunde en let sag at få et overblik over de forskellige præstationer: thi på 3 oprejste tribuner gymnasticeredes af fuld kraft på én gang.

...

I det hele taget tilhørte formiddagen særlig ungdommen, og man kan kun være glad over at se den fremgang, vor foreningsgymnastik gør fra gang til gang

Biblioteker

Danmarks kommunale Efterretninger 15.06., ”Kommunale læsestuer”.

Der findes på udstillingen i Århus en beskeden institution, som ingen kommunalrådsmedlemmer, der besøger denne udstilling, bør gå udenom.

Det er det lille bibliotek, der er knyttet til Stationsbyens forsamlingshus.

Måske er bibliotek egentligt et misvisende navn på dette foretagende. Snarere burde det kaldes offentlig læsestue. Det er ikke en synderligt stor sal, der er indrettet i en fløj i forsamlingsbygningen og monteret som læsestue med håndbibliotek. Udstyrelsen er stilfuld i al sin tarvelighed. Møblerne er pæne, og der er gode forfatterportrætter på væggene, I gennem de højsiddende matgrønne glas falder der et hyggeligt blødt lys ind over den lille sal.

Fra Statsbiblioteket er læsestuens reoler fyldt med et bogudvalg, der er afpasset efter en sådan institutions behov.

Mennesker

Handlende

Detailhandlerbladet 25.06., ”Landsudstillingen og de handlende”.

Førend Landsudstillingen åbnedes, var der stor forventning om den mængde blanke kronestykker, der ville komme ind daglig ... Folk ligefrem spekulerede i alle mulige tricks for at henlede de tilrejsendes opmærksomhed på deres forretninger ... Det er imidlertid mislykkedes ... Den hvide by ligger så henrivende smukt ... og de tilrejsende finder opholdet derude så tiltrækkende, at de undlader at bese byen.

Udstillingen er magneten, der trækker alt til sig, og imedens går købmanden bag sin disk og venter forgæves på det publikum, der skulle fylde hans kasse med blanke kronestykker, de, der endnu ikke er kommen. Om hans håb vil blive opfyldt, er et spørgsmål, men endnu er det kun ene skuffelse; der er ingen skade sket endnu, og lad os håbe for den århusianske handelsstand, at den måtte klare skærene; thi den fortjener det.

Funktionærer

Overlærer Viktor Jensen erindringer, NIHA nr. 1087.

Kom man gennem tælleapparaterne ved hovedindgangen på Dalgas Avenue, stod man på en stor plads begrænset af den store industrihal, Carlsbergs skønne søjle med lurblæseren og Tuborgs triumfbue. Denne plads var i strålende sol pragtfuld

Man følte sig som hensat til en østerlandsk eventyrby. Hertil bidrog ikke mindst kontrollørerne i de smukke røde frakker, de hvide handsker og tropehjelme.

Men hvor så de begrædelige ud i al deres farvepragt, når regnen silede ned og dryppede fra de upraktiske hjelme, og pløret fra pladsen var stænket over støvler og benklæder. Også vore betjente havde i anledningen fået nye klædelige frakker, og smukke kasketter i stedet for de tunge hjelme.

Udlændinge

Kristeligt Dagblad 14.06., ”Abessinernes Landsby”.

En af de interessanteste seværdigheder på Århus-udstillingen er de afrikanske bjergboeres landsby. Det er ikke et gøgler-nummer, men et lille stykke nøgen, uciviliseret virkelighed, man her kommer på nært hold.

...

Man har lejlighed til at iagttage disse naturbørns hele levemåde lige fra de ligger ved moders bryst og til de som voksne mennesker varetager deres gerning, hvad enten denne nu ligger på slagmarken, ved håndværket eller ved hjemmets arne.

...

Man ser en kvinde bage kager på en langt simplere måde, end vore kvinder, og en kok lave mad til hele kolonien.

Man ser dem spise denne mad, hver familie af sit fælles fad. Med de sorte fingre langer man til fadet og propper i munden til man ikke kan orke mere. Derefter vasker man op, idet hver person slikker sine fingre.

Vi vil anbefale lærere, som med deres skoler agter sig til udstillingen, at føre børnene derind.

Byens mænd

Tale af Landsudstillingens præsident, borgmester Dreschel på Åbningsdagen 18.05.

Det er første gang her i landet, at en så stor udstilling som denne finder sted uden for hovedstaden. Vor udstilling er altså for så vidt et første forsøg. Forholdet her i landet bør ikke være det, at der uden for København ikke findes nogen by, der har betydning udover sit nærmeste opland. Vort land bør ikke blot være et forland omkring København. Man bør søge at fremme såvel det åndelige liv som den materielle udvikling uden for København. Men enhver sådan udvikling kræver et midtpunkt, hvortil den kan fæstne sig. Derfor bør der uden for Hovedstaden skabes midtpunkter, der vel kun kan være relative, men som dog vil kunne af stor betydning og give hvor kultur og dens udvikling nyt liv.

Arbejdere

Salgskusk Niels Juhl Poulsens erindringer, NIHA nr. 1198.

(På) Landsudstillingen 1909 ... fik jeg meget godt arbejde med at hjælpe tømrerne og da de var færdige kom jeg til at være med til at lægge tagpap på bygningerne, vi arbejdede tit lørdagen med, så kunne vi holde 60 kr. det var akkordarbejde, det blev en meget fin udstilling, her var sendt negre fra Abessinien herop, hvorfor ved jeg ikke, men her var jo så meget maskiner, have, høns gæs alt hvad man kan tænke sig af dansk industri og hele udstillingen varede en hel sommer. Så da den åbnede var der ikke mere arbejde til mig. Jeg rejste fra Århus og tog til Fyn, der fik jeg arbejde hos en stenhugger, der lavede forlængelse af broer.

Borgerskabet

Ekstrabladet 25.05., "Århus".

Allerede nu kan jeg fastslå denne udstillings fiasko. Jeg vil ikke dermed sige, at udstillingen i sin helhed er dårlig, for der findes i hvert fald én seværdig montre. Det er min. Men at lave udstilling i en by af Århus' beskedne størrelse er fjollet. Århus er et forretningsløst lille hul med halvanden gade og et tilløb til et middelmødt hotel og intet mere. Gennem gaden snegler en kuriøs sporvogn af model 1878. Damerne er rædsomme og minder om Skælskør. Priserne er ublu.

Kvinder og børn

Gudrun Nissen 6 år august 1909, interviewet i 1977.

Landsudstillingen i 1909 blev vi taget meget rundt i, der var et post-kontor fra gamle dage med uhyggeligt virkelige voksmennesker i gamle dragter, og abessiniere som bagte tykke pandekager og Fregatten Jylland hvor jeg hylede af klaustrofobi mellem millioner af skydevåben på væggene. Mon det var den sommer, vi en dag blev taget med op på Skejby Mark, hvor nogle underlige gespenstagtige stankelbens maskiner skulde flyve? Hele dagen gik med at spise medbragt mad og lege og kede sig, og det var mørkt, før alle mennesker løb af sted og råbte: Lagrange, Lagrange, og en af maskinerne flyttede sig 1/2 kilometer og svævede ganske lavt over græsset. Vi kørte i taxa hjem, husker jeg – det gjorde vi ikke så tit.

Begivenheder

Åbningsdagen

Overlærer Viktor Jensens erindringer, NIHA 1087.

Åbningshøjtideligheden foregik klokken 12 i en særlig sal: Solennitetssalen. Denne åbningsfest har vel lignet den slags: stiv og kedelig, med kantate og taler i lange baner. Så godt som alle ”honoratiores” fra det ganske land var indbudt. Det vrimlede med trekantede hatte med og uden fjerduske, høje cylindere og hvide skjortebryster.

Klokken 4, da portene åbnedes for ”den gemene hob”, var jeg blandt de første ti tusind med sæsonkort. Alle århusianere med respekt for sig selv havde løst sæsonkort formedelst 10 kroner, der blev i alt solgt 20 tusind. Og naturligvis faldt der byger på den dag som på alle sommerens store dage, men senere smilede solen i korte glimt.

Borgmestergården

Hack Kampmann i, J. Bergsøe: *Beretning om Landsudstillingen i Århus 1909*, Århus 1913.

Jeg mener kun godt om den gamle borgmestergård. Jeg mener, den absolut må bevares og genopstilles et passende sted under hyggelige omgivelser, og jeg skulle kende Århus dårlig, om det ikke også sker.

Denne gamle bindingsværksgård er det sidste rigtig gode eksempel på en sådan her fra byen, og vore efterkommere vil med rette anklage os, om det nu lægges øde. Gården er fra en udmærket byggeperiode, da konstruktion og arkitektur var ét. Om 50 år er der rimeligvis ikke flere gode bindingsværkshuse tilbage med tømmer i fra danske egeskove, lad os derfor holde hånden over den.

Dansk-amerikansk dag

Kronprinsen tale til dansk-amerikanerne 04.07.

For Kronprinsessen og mig er det en stor glæde at være sammen med så mange af vore landsmænd hinsides havet – et møde, som viser, at havet dog ikke skiller os. Vi har som sønner af den fælles moder vore minder og flag, som føjer os sammen. Gid disse dages samvær her må forøge båndets styrke og knytte det nærmere mellem dem der ude og os herhjemme, så at vi alle, hver på sit område må bringe vort gamle fædreland ære.

Lotteriet

Jyllandsposten 08.08., ”Lotteriets store trækning”.

Landsudstillingens lotteri havde mange gæster til sin første trækning. Det var jo nyt, hele det store apparat, og sat i scene akkurat som det rigtige Klasseslotteri med bararmede Vajsenhusdrengene og forseglede lykkehjul og alt i øvrigt tilbehør. Men adskillige blev vist nok ligesom lidt skuffede og fandt, at præmierne var lovlig små. I hvert fald mærkede man ingen spænding, da der blev trukket anden gang. Udstillingens lotteri har det i midlertidig som det rigtige klasseslotteri: Man gemmer det

bedste til sidst. Om kort tid kommer lukkehjulene atter frem, denne gang til den store trækning. Man har nemlig i behold de fleste gevinster, den største sum penge og den bedste Villa.

(...)

Endelig må man jo også huske på, at lotteriet kommer dansk håndværk til gode, idet gevinsterne skal købes på udstillingen blandt de varer, der er udstillet. Det bliver således en god støtte for udstillerne.

Dyrskuets

Dansk Mælkeritidende 23.07., "Det store Ung- og Eliteskue".

Det store Ung- og Eliteskue havde draget en enorm mængde mennesker til Århus... Enkelte tilrejsende var så forsynlige at erhverve sig tilladelse til at sove i tomme jernbanevogne, hvad der dog ikke blev nødvendigt...

(Dyr)skuets var ... forlagt til pladsen for de skiftende udstillinger, ... ved Dalgas Avenue ... skuet var jo tilført det bedste der findes af avlsdyr her i Jylland, og selv for ikke-kendere var det en øjnenes lyst at se på de prægtige dyr, når de blev ført frem i ringen.

Flyvning

Overlærer Viktor Jensens erindringer, NIHA nr. 1087.

Så kom endelig det store øjeblik, da den spinkle maskine blev trukket frem. Klokkeren var da 5, og der var ikke en vind der rørte sig. Nu kunne han da ikke undslå sig for at flyve, og tilskuere var der nok af. Delagrang sattede sig op i maskinen, og motoren startede med en øredøvende larm. Det var spændende minutter, motoren hostede først lidt, men så gik den støt. De mænd, som holdt maskinen fik et tegn og slap den, og så for den frem. Det var ikke nogen jævn bane, kunne man se, for maskinen hoppede og dansede, som om den skulle vælte.

Farten øgedes, og så skete underet: Halen løftede sig fra jorden, og så også forhjulene. Han Fløj! Han fløj virkelig!

Åndeløs fulgte vi alle med blikket den lille spinkle maskines flugt gennem luften hele banen rundt i 6-7 meters højde. Det tog lidt over et minut, så landede han glat.

Kongebesøg

Landudstillingen 1909. Udstillingens officielle dagblad 15.09., "Kongebesøget i gaar".

(Da kongefamilien) kom i nærheden af Abessinerlandsbyen, ytrede prinsesse Thyra lyst til også at få den at se. "Ja ja da" sagde kongen tålmodigt "så tager vi også den med!" Og ind gik det til de brune hedninge, som i dagens højtidelige anledning havde forsynet sig med næsten rene lagner. De små unger tiggede som sædvanligt, og nu viste der sig den vanskelighed, at de kongelige damer ikke var forsynede med småpenge: kongen fik sin portemonnæ frem, men det viste sig, at den indeholdt et kun ganske ringe beløb, og så måtte man anmode kammerherre Bull om et driftslån. Det hele blev gået særdeles grundigt efter. Særligt lod pottemageren til at interessere de høje herskaber. Han smilede kælent til prinsesse Ingeborg og sang ustandseligt "Kom Karoline, kom Karoline", medens han formede sine gryder og krukker.

Høvding Robly hilste med megen værdighed på sin kollega majestæten, og præsenterede ham for sine ynglings hustruer, og her indså Kong Frederik, at kammerherre Bulls småpenge ikke kunne slå til. Tegnebogen kom atter frem, og et øjeblik efter var hr. Robly 25 kroner rigere.

Bedømmelsen

Formanden for bedømmelsesudvalget John Wieds tale 14.08.

Dommerne har nu haft med alle disse forskelligartede genstande at gøre og bedømmelsen er faldet. Opgaven har været stor og omfattende. Der er 1665 udstillere med 4023 katalognumre, hvoraf mange rummer kollektive udstillinger. Af udstillerne er 40 procent tilkendt diplomer, nøjagtigt det tal, reglementet foreskriver.'

143 dommere har arbejdet i 28 dommergrupper, og desforuden har der været tilkaldt fagkyndig bistand til forskellige undersøgelser. – Arbejdet er udført med grundighed og samvittighedsfuldhed, og jeg bringer her fra talerstolen dommerne en tak, fordi de har fremskaffet en bedømmelse, som jeg er sikker på kan stå for en fornuftig kritik. De udstillere, som måtte føle sig forurettede, beder jeg om, at de må prøve på at sætte sig på dommernes plads og se med hans øjne.